

Јелена М. ПАВЛОВИЋ ЈОВАНОВИЋ

Универзитет у Крагујевцу

Филолошко-уметнички факултет

Центар за научноистраживачки рад

jeca.pavlovic.krusevac88@gmail.com, jelena.pavlovic@filum.kg.ac.rs

Ане А. ФЕРРИ

Независни истраживач

Црна Гора

ПОНИ МОНИ ЛЕТИ У СВЕМИР – МОТИВ ЗВЕЗДА И СВЕМИРА У ДИДАКТИЧКОЈ ЛИТЕРАТУРИ И КЊИЖЕВНОСТИ ЗА ДЕЦУ¹

У раду се бавимо анализом мотива звезда и свемира у дидактичкој литератури и у књижевности за децу. Рад има три циља. Први циљ јесте утврђивање статуса мотива звезда и свемира у дидактичкој литератури за предшколску децу комерцијалних издавача. Други циљ јесте анализа поджанра сликовница везан за путовање животиња у свемир на примеру четири одабране приче. Трећи циљ јесте израда практичног модела радионице за предшколску децу. Утврдили смо да звезде, као симбол маштања и снова, служе као основ за различит тип графомоторичких вежбања, као и вежбања везаних за развој научне писмености и координације око – рука. Овај мотив користи се и у поджанру сликовница везаних за путовање животиње у свемир. Жанр има стабилну структуру, која се не разликује много у одабраном корпусу, а за циљ има развој маште и креативности код деце. Значајно одступа сликовница *Лајка међу звездама*, која јесте и терапеутска књига и у којој звезде и светлост носе симболику смрти. Спроведена анализа била је основ да се направи ауторска радионица намењена деци предшколског узраста, која се налази у последњем делу рада.

Кључне речи: звезде, свемир, књижевност за децу, дидактичка литература, предшколски узраст, приче о животињама

1. Увод

Тема нашег рада јесу мотив звезда и свемира у дидактичкој литератури и у књижевности за децу. У првом делу рада анализирамо дидактичке приручнике комерцијалних издавача намењених развоју различитих вештина код деце, као што су графомоторика, визуелна перцепција, координација око – рука, логичко мишљење, креативно мишљење и развој говора. Други део анализе посвећен је анализи приче о путовању животиње у свемир, пошто: „Децу свих узраста, у различитим временима, увек су привлачили анимални јунаци који се понашају као људи.” (Миланковић 2011: 42) Трећи део рада доноси практичну радионицу намењену деци предшколског узраста, која је базирана на спроведеној анализи.

Књижевност за децу одређена је својом двострукошћу – она је и „засебан [семиотички] систем у култури” и „део стратификованог књижевног полисистема уопште” (Спасић 2011: 46). Почетак 21. века одликује хиперпродукција у књижевности за децу, али и хиперпродукција дидактичких материјала, јер многе научне, али и популарне теорије, проповедају да је „детињство најважнији период живота, а да се у искуствима из детињства крију објашњења за понашање одраслог човека” (Спасић 2011: 47). Како истиче Јелена Спасић, статус књижевности за децу у

¹ Ово истраживање је финансирано кроз Уговор о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2024. години број 451-03-66/2024-03/ 200198.

теорији књижевности јесте сложен, за нас су важни следећи аспекти: књижевност за децу слична је неканонизованој књижевности за одрасле у смислу да се стратификује у зависности од типа читалаца и од тематике, често се сматра инфериорном и поставља се на периферију и посматра се као део образовног система, а не као део канонског књижевног наслеђа (Спасић 2011: 47). Уска повезаност књижевности за децу са образовањем доводи до везе књижевности за децу и дидактичке литературе, те узрокује преплитање књижевних и образовних елемената на различитим нивоима (песмице за развој говора, приче које су подлога за дидактичке задатке, поуке у причама и томе слично). Према новијем приступу, књижевност за децу представља динамичан систем са флексибилним границама не само према књижевности за одрасле (уп. Спасић 2011: 48) већ и према жанровима који се сматрају примарно дидактичким или научно-популарним (уџбеници, радне свеске, практикуми, часописи за децу).

У раду се концентришемо на дидактичку литературу и књижевност за децу намењену предшколском узрасту, који, према развојној психологији, обухвата период од „краја треће до краја шесте или седме године” (Ристановић 2011: 62). Цвијетан Ристановић (2011: 62) истиче да рецепција књижевног текста почиње на предшколском узрасту. За књиге (сликовнице) на предшколском нивоу важно је да „буду повезане са сликом и да позивају дијете на маштовиту игру” (Ристановић 2011: 66). Од књижевности за децу на предшколском узрасту тражи се и да буде заснована на хумору и да комбинује свет фантастике са реалним светом, с тим што фантастични елементи имају предност (Ристановић 2011: 66). Све ове елементе (свет маште, хумор, комбиновање света реалности и фантастике) проналазимо и у одабраном корпусу о сликовницама са темом путовања животиње у свемир.

Саставни део образовања деце јесте и развој појмова, који подразумева њихово препознавање, именовање и дефиницију. Због свог неискуства и специфичног доживљаја света, деца често развијају и одређене мисконцепције, односно погрешна уверења о свету који их окружује (Бошњак Степановић и др. 2023: 167–168). Развој мишљења подразумева опажајно-практично и симболичко мишљење, а мисаони развој обухвата и развој памћења података и усмеравање пажње (И. Степановић, М. Виденовић у Бауцал 2012: 23). Дете предшколског узраста (од 36 до 72 месеци) способно је да: (а) разврстава објекте по облику, боји или функцији, на основу модела комбинује делове да би саставило целину, логички класификује комбинујући два својства, упоређује низ предмета према величини (почетно), схвата да се количина течности не мења ако се просипа из једне посуде у другу; (б) гради очекивања везана за ритуалне догађаје, уз помоћ говора планира и регулише активности, правилно користи и разуме речи *изнад, испод, на врху, на дну*, саставља причу на основу слика у сликовници, препознаје шта је нацртано и ако цртеж није довршен, даје употребне дефиниције, уме речима да искаже односе међу објектима, поставља циљана питања да би боље разумело свет, наводи супротне појмове и да уочава кључне појмове међу објектима и живим бићима; (в) покушава себи да олакша запамћивање, може да упореди догађаје по учесталости, свесно је да је неке податке заборавило, препричава епизоду из живота по редоследу, уочавајући и детаље, разликује догађаје који су део сећања према времену кад су се догодили, упоређује догађаје према томе да ли су се догодили пре или после, свесно је да се најранијег периода живота не сећа и уме да понови једноставне облике без модела; (г) дуже усмерава пажњу ка ономе који говори и у стању је да прати сложенију инструкцију; (д) уме да препозна правила, свесно је да неке ствари постоје само у свести, али не и у реалности, разуме да други понекад могу имати и другачији доживљај стварности него оно, понекад уме да објасни понашање других и зна која му је лева, а која десна рука; (ђ) уме да рукује сложенијим играчкама, правилно именује различите боје, броји до 13 елемената, почиње да развија свест о тродимензионалном простору и у стању је да пореди два скупа (И. Степановић, М. Виденовић у Бауцал 2012: 31–33). У домену развоја fine моторике и увиђања (сензомоторике) дете може да: (а) баца и хвата, сече папир, рукује различитим облицима и предметима; (б) препознаје и разли-

кује различите аудитивне, визуелне и тактилне дражи, прави сложеније конструкције, саставља целину из више делова, разликује и класификује објекте према више критеријума; (в) прецртава одговарајуће облике (дијагоналну линију, квадрат, троугао) и црта и пише према одговарајућим стандардима (С. Николић у Бауцал 2012: 78). Ове смернице користићемо када будемо дали предлог радионице за предшколску децу

Основно значење звезде везује се за извор светлости у тами. Звезда се јавља и као симбол људског духа и духовног светла (Кирлот 2001: 309; Бидерман 2004: 813). Звезда је комплексан симбол и ретко се може свести само на једно значење (Кирлот 2001: 309). Интересовања деце у предшколском узрасту обухватају и знања о небеским телима („Шта је: Сунце, Месец, звезда...?“) (Шаин, Чарапић 2017: 91), а интересовања деце од пете године до поласка у школу обухватају и *звезде и свемир* („Сунце, Месец, звезде; Како је настала земља? Шта је вулкан? Шта је земљотрес? Кретање у свемиру, свемирски бродови, ракете...“) (Шаин, Чарапић 2017: 94).

2. Анализа

2.1. Дидактички приручници за децу предшколског узраста

Деца сањају о путовању у свемир и упознавању са новим галаксијама, те се мотиви звезда и свемира често срећу у оквиру дидактичког материјала намењеног деци предшколског узраста. У питању су различите бојанке, радне свеске и други материјал намењен развоју различитих вештина код деце као што су развој говора, графомоторике, развој креативног и логичког мишљења, али и подстицање маште и игре. Овде ћемо представити начине на које се мотиви звезда и свемира користе у одабраним дидактичким материјалима комерцијалних издавача:

Назив књиге/радне свеске	Тип вежбе и опис
Авиони 2015	Задатак „Спејс-шатл“: „Четири нова спејс-штала су спремна за лансирање. Залепи налепнице које недостају.“
Картрајт, Томпсон 2020 ²	Две слике за бојење. На првој слици је велика, насмејана звезда. На њој је миш, а изнад њега облачић на коме пише: „Бууу!“. На другој страни је Месец окружен звездама и свицима. Сви су насмејани, а један свитац каже: „Ми се овде врцамо и светлуцкамо!“ Запажена је употреба експресивних глагола са деминутивним значењем (<i>врцкмо, свейлуцкмо</i>), а експресивност овде уводи суфикс <i>-цк-</i> , који асоцира на сјај звезда и дечју разиграност.
Возила 2015	„Изгледа да је и у свемиру велика саобраћајна гужва! Када будете лепили налепнице, пазите да се ракете, сателити и астронаути не сударе. Пронађите места и за још понеку планету и звезде.“
Марковић 2023а (Бојење по задатку)	Цртеж ракете, две звезде, две планете. Тачкицама је означено да дете треба да обоји обређене делове слике зеленом, плавом, црвеном, наранџастом и љубичастом бојом. (стр. 15)
Марковић 2022 (Бројање)	Задатак на страни 27. У СВЕМИРУ – „Колико чега има на слици? Заокружи тачан број.“ Дете треба да изброји 6 планета, 10 звезда и 8 ракета.

2 Радна свеска је намењена развоју графомоторике на најмлађем узрасту.

Возила, књига са активностима	У ВАЗДУХУ (стр. 8–9) Овде се налазе слике сателита и свемирске летелице. Питање: „Које возило вас може одвести на месец?”
Учимо да бројимо 2022	Задатак на страни 5. Свемирска бројалица. „Обојите летеће тањире, а затим заокружите онај који садржи све бројеве из следећег низа: 7 1 4 5 3”. На слици се налазе 4 свемирска тањира. Дете касније проналази низ, што је напреднији задатак.
Спајање парова 2022	Задатак ЧИЈА СУ ВОЗИЛА? (стр. 2) Коме припада које возило? Исправно повежите. Треба спојити астронаута и ракету. Стр. 3. задатак КОСМИЧКА ЗБРКА. Исправно повежите увећане делове са сликом којој припадају. Увећани делови астронаута и ванземаљаца, као и детаљи њихових слика.

Као што се види из овог прегледа, у дидактичком материјалу комерцијалних издавача заступљени су мотиви свемира и звезда. Најчешће се ради о задацима у којима дете развија графомоторику: спајање тачака, бојење, лепљење налепница. Међутим, срећу се и други типови задатака као што су спајање парова, одговарање на постављена питања, уочавање детаља на слици или бројање. Цртежи ракета, звезда, планета и ванземаљаца деци чине задатак интересантним.

Мотив звезда и свемира јавља се и у другим типовима дидактичких приручника као што су књиге за развој говора. Дobar пример чине *Логойедове ђесмице за љавилан изговор* Драгане Џенопољац и Данијеле Родић, приручник за правилан изговор гласова српског језика намењен деци од три до пет година:

У свемир

У свемир се иде

Свемирским бродом,

Свемирским возилом,

Са свемирском ђосадом,

У свемир се леђи

Снажном ракетом,

У сусрећи са ђланетђама,

Са сјајним,

Звезданим светом

(Џенопољац, Родић 2019)

У овој краткој песми помињу се неопходни „реквизити” за одлазак на свемирско путовање, а деца уједно увежбавају и усвајање синонима (*свемирски брод, свемирско возило, снажна ракета*).

2.2. Жанр сликовница „животиње у свемиру”

2.2.1. *Лајка међу звездама* Горан Марковић

Марина Павловић, психолог, истиче да прича *Лајка у свемиру* има две сврхе: да се деца упознају са историјом и да деца развију емпатију. Сливовница има документарну позадину и заснована је на првом путовању живог бића у свемир. Прича је испричана у првом лицу из перспективе пса Лајке. Овако приповедање омогућава младим читаоцима увид у унутрашњи

свет Лајке и приступ њеним осећањима³. У самој сликовници непрестано се сукобљавају две морална начела – успех човечанства и окрутност према животињама. Овај антагонизам може се пратити и на плану одличних илустрација Александра Золотића. Илустрације се фокусирају на Лајку и њену перспективу, људе видимо тек ако су њој битни (приказани су кроз слику ногу или се не виде). Смењују се црна позадина, која доминира књигом (ноћ, мрак, магла, мутна слика), и слике светлости, која се пробија у појединим деловима (слика лампе у дому научника Владимира, светлост која обасјава ракету, светлост звезда која окружује Лајку, светлост звезда сазвежђа Паса). Сама фабула је једноставна и прати Лајкин живот од усамљености на улицама Москве до смрти међу звездама.

Од свих одабраних прича о корпусу, звезде имају овде највећу симболичку вредност: симбол живота после смрти оних праведника који нису били срећни на овоме свету⁴. Након смрти у претоплој ракети, пас Лајка одлази на небо у облику светлости звезде. Она више није тужна и усамљена јер су ту и други пси. При крају сликовнице видимо угинуле псе који чине сазвежђе Паса, а на другој слици су деца које то сазвежђе виде са Земље. Представљање смрти као одлазак међу звезде и угинуле животиње као део сазвежђа није непознат мотив у уметности за децу. Тај мотив налазимо у цртаном филму *Краљ Лавова*, када лав Муфаса објашњава сину Симби да ће он заувек бити са њим чак и када утине и да лавови који нестану са Земље одлазе међу звезде. Оваква обрада мотив чини књигу *Лајка међу звездама* погодним штивом за упознавање младих читалаца са мотивом смрти животиње (уп. Вукомановић Растегорац 2024). Аутор заузима став да је експериментисање погрешно (слика паса који носе транспаренте да се спасе Лајка, речи *Ойростии нам Лајка* на корицама књиге).

2.2. Чаробни штапић – Приче за децу од шри године

Главна јунакиња ове приче је неименовани нилски коњ, девојчица, која својим чаробним штапићем сваког дана замишља нове авантуре. Прича је у стиховима и дата је у првом лицу. Ова прича одиграва се у свету маште, тако да је свемирско путовање представљено као дечија игра. Девојчица одлази на другу планету, где се упознаје са ванземаљцима и где се сви забављају. Играју се игара као што су жмурке и шах, чиме се задржавају елементи реалног. Свет је приказан из перспективе трогодишњег детета, у чијој машти је све могуће, те се девојчица враћа са својим новим другарима на земљу и тамо праве пикник у дворишту. Када њени нови пријатељи оду, девојчица пакује свој чаробни штапић и одлази на спавање. Игра је готова, а наредног дана почињу нове авантуре. Једини траг игре јесу цртежи ракете и ванземаљаца, које је девојчица оставила на зиду, сат у облику ракете на ноћном сточићу и оборена ракета на поду. Кроз прозор се виде звезде, месец и звезде падалице, које указују то да дечија игра није окончана⁵. Звезде су симбол снова и остварених жеља кроз игру. Звезда се налази и на чаробном штапићу, који представља средство преласка из света реалности у свет игре.

3 За предшколски узраст везан је и почетак емоционалног и социјалног развоја, који укључује препознавање и реакцију на осећања других, дете почиње да разуме туђу перспективу и бурно реагује на осећања других (А. Димитријевић, Н. Ханак у Бауцал 2012: 46–47). У домену невербалне комуникације дете може да препозна психичка стања, осећања и потребе других особа и да адекватно реагује на њих (Д. Анђелковић у Бауцал 2012: 60).

4 Овде долази до реинтерпретације звезде као симбола људског духа у звезду као симбол духа животиње (Бидерман 2004: 813). У књизи *Лајка међу звездама* аутор се определио углавном за седмокраку звезду, која представља музику сфера, свемирску лиру и склад света. Овде се препознају звезде и као симбол вечног живота. Веровање да звезде означавају душе умрлих среће се и на Гватемали и у Перуу (Бидерман 2004: 813–814). Према веровању Инка, „[n]isu smo ljudi, nego su i životinje i ptice na nebu bili predstvljeni zvijezdama ili sazviježđima koje je, prema indijanskim vjerovnjima, onamo smjestio Stvoritelj da budno paze na očuvanje i povećanje vrsta.” (Бидерман 2004: 814).

5 У сликовницама текст и цртеж чине нераскидиву целину: „У većini slučajeva значење се развија кроз међусобно dejstvo reči i slika, i ni jedno od njih ne bio imalo smisla kad bismo ih razdvojeno posmatrali.” (Уташи 2017: 227)

2.3. *Лети слонче к'о балонче* Пеђе Трајковића

У питању је дужа прича у стиху Пеђе Трајковића у оквиру књиге *Ушло куче у сандуче* (Трајковић 2021: 16–27). Сврха је да се на игрив начин деца науче изговору гласа Ч⁶. За разлику од других текстова у корпусу, овај текст има и очигледну уметничку димензију, која се испољава кроз два аспекта: (а) цела прича се дешава у свету у коме је путовање у свемир заиста могуће (б) користе се дијалектизми и деминутиви који садрже глас Ч, што даје посебну вредност причи и на језичко-експресивном плану:

Једно слонче
Шампионче
К'о двотонче
Камионче,
Уштедело
Милионче,
Па купило
Авионче.
(Трајковић 2021: 16–17)

Свет у коме се дешава радња потпуно је онеобичен. Слонче, које је уштедело новац, одлази у радњу и купује авион, те авионом одлази у свемир. Фантастичан свет у коме се ово дешава садржи когнитивне моделе⁷ и понашања која су примерена реалном свету, што причу чини лакшом за декодирање (куповина авиона – куповина аутомобила, одлазак у госте и гозба у гостима – гозба код ванземаљаца). Хуморни елемент у песму уноси и то што слон ставља „Око руке / Црвен-конче / Од урока / За заклонче.” (Трајковић 2021: стр.). Слонче упознаје ванземаљца, који је означен као *клонче од бизонче* и који свира саксофон. Амбијент је фантастичан, али са реалијама које асоцирају на одлазак у госте на Балкану (кафа, лонче, шећер). Након гозбе, слонче и домаћин заједно певају и играју. Слонче се потом захваљује и авионом враћа на земљу, на којој постаје славно, јер се редовно чује са својим новим пријатељем из свемира. Ова прича је уметнички успелија од других у корпусу (с изузетком приче о *Лајки међу звездама*) пошто не инсистира на граници између фиктивног и реалног, будући да: „Мали читалац као рационално и ирационално биће даје стварима свој изглед и своје виђење; прихвата и валоризује сходно свом поимању истине.” (Петровић 2011: 72)

2.2.4. *Летимо у свемир!* – специјални број часописа *Пони Мони*

У питању је дидактички часопис *Пони Мони*, у коме деца, пратећи ликове Пони Мони, Магаренцета и Зебрице, који се играју путовања у свемир, уче основне чињенице о свемиру. Иако је главна сврха овог часописа утилитарна, ликови и прича су маштовито представљени. На почетку се упознајемо са ликовима, који су Пони Монину собу опремили тако да личи на свемир (слике звезда, астронаута, модели ракета и планета). Јунаци приче праве ракету од картона, а на следећој страни дата су упутства читаоцима како да сам направе ракету од ролне тоалет-папира и колаж-папира.

Наши јунаци полако напуштају земљину атмосферу. Зебрица и Пони Мони одлазе у свемир, док Магаренце остаје на земљи у контролном торњу. Деца се упознају са различитим слојевима

6 О вежбама за изговор гласа ч на предшколском узрасту в. Спасић 2021: 19–20.

7 О когнитивном приступу баснама в. Видовић, Рељац Фајс 2015: 137–143. Поред преплитања света људи и света животиња, у одабраном корпусу запажамо и комбиновање когнитивних модела из света реалности и из света фантастике/бајке.

атмосфере и имају задатак да лепе налепнице ствари и бића која се налазе у различитим слојевима атмосфере. Други задатак се односи на то да деца спајају бројеве тако да добију различита сазвезђа. Вежбе прате методичка упутства за родитеље, на основу којих видимо да дете кроз задатке развија просторне односе.

У следећем сегменту наши јунаци се упознају са Међународном свемирском станицом и са животом астронаута. Задатак је да се залепе налепнице и да деца испричају шта астронаути раде. Развија се и визуелна перцепција, кроз тражење различитих предмета и особа на слици. На свемирској станици се налази и један примерак часописа Пони Мони, што може посебно обрадовати дете које то запази, али што представља и рекламу бренда часописа.

Пони Мони и Зебрица слећу на Месец, где се налазе кратери. У реалности на Месецу не живе ванземаљци, што и прича признаје – они постоје само у књигама и цртаним филмовима за децу. Међутим, дозвољено је маштати и веровати, па две другарице замишљају како би изгледали ванземаљци. Задатак јесте да дете залепи налепницу ванземаљца, чиме вежба координацију око – рука и да нацрта ванземаљца у једном од кратера.

Наши јунаци настављају своје путовање по Сунчаном систему и упознају се са Сунцем и са планетама. Деца вежбају графомоторику тако што, спајајући тачкице, цртају Сунчеве зраке, лепе налепницу Земље и ређају планете Сунчевог система по облику и величини. Развија се и научна писменост деце – наши другари слећу на Марс и деца уче зашто је ово „црвена планета”. Задатак је да се залепе налепнице и да се пронађу сви предмети црвене боје.

Магаре их упозорава да улазе у појас астероида. Пони Мони излази из летелице и пролази кроз поље астероида, а мали читаоци развијају своје логичко мишљење тако што боје по одређеној шеми. Математичка писменост и графомоторика се развијају и у следећем задатку, у коме деца спајају тачкице и цртају путању ракете и препознају облике троугла и квадрата. За развој моторике служи и задатак лавиринта, којим се долази до Сатурна, на коме се налази балерина. Дете има задатак да нацрта обруче различите величине око балерининих руку и ногу. Када дођу до Урана, дете попуњава делове који недостају, саставља назив планете, прецртава појмове који нису у свемиру и спаја тачкице да добије сазвезђе. Јунци приче пролазе и поред комета, а дете има задатак да обоји њихов реп.

Пони Мони и Зебрица полако се враћају са свог свемирског путовања. Уз пут имају задатак да боје и лепе репове комета, да налазе скривене комете на слици и да их броје, да спајају кутије са свемирском храном и да проналазе предмете на слици. На крају нас прича враћа у реални свет, у кухињу, где Пони Мони, Магаре и Зебрица показују своје цртеже родитељима Пони Мони. Јасно је да је путовање било само плод маште, пошто Пони Мони каже: „Направили смо ракету и замислили путовање у свемир!” (Пони Мони, стр. 25). Поред приче, часопис садржи још неколико додатака – друштвену игру „Свемирско путовање”, задатак логичког настављања низа, довршавање и бојење цртежа, бојење по задатку, проналажење разлика, проналажење облика и резање маске ванземаљца.

2.4. Одлике прича о путовању животиња у свемир

Приче које обрађују путовање животиње у свемир заснивају се на причама које су посвећене жанру путовања и авантура. Лик животиње одабран је јер је близак младим читаоцима и омогућава им да уплове у свет маште и игре. Све приче садрже следећу структуру: (а) припреме за путовање и полазак са Земље; (б) боравак у свемиру; (в) повратак на земљу. У питању је најједноставнија хронолошка структура приче за децу примерена најмлађем узрасту (Спасић 2011: 48). Оваква структура изазвана је тиме што: „Писање за децу обично значи да је писац ограничен у својим могућностима манипулацијама текстом, ако жели да обезбеди прихваћеност текста у дечијем систему.” (Спасић 2011: 49) Две приче у корпусу садрже и оквир који причу

смешта у свет реалности, а путовање обликује као плод маште младих јунака приче. У свемир нас измешта или чаробни штапић као чаробно средство из бајке или се ради о игри коју организују младе животиње (односно деца). Изузетак је прича *Лети слонче к'о балонче*, која је смештена у игриви свет фантазије, те деци дозвољава да слободно уживају у свету маште. На когнитивном нивоу спајају се три модела: свет животиња (ликови су увек животиње), свет људи (уводе се реалије и поступци из свакодневног живота – забаве, игре, пикник, испијање кафе, упознавање нових другова, куповина авиона, животиње живе у кућама које изгледају као куће људи) и свет научне фантастике (путовање авионом у свемир, упознавање ванземаљаца). Оно што разликује уметничка остварења од комерцијалних и дидактичких прича јесте веровање у младог читаоца и у његов свет маште и негирање потребе да се врате у реални свет.

3. Методички модел часа по моделу путовања у свемир

У овом делу рада представићемо план радионице о свемиру која је намењена деци предшколског узраста (од 4 до 6 година). У питању је ауторска радионица другог аутора рада (А. Ф.), која је и написала дечију песму која чини саставни део радионице.

Назив радионице: Мали истраживачи свемира

Трајање радионице: 105 минута

Опис радионице: У овој интерактивној радионици, предшколци узраста од 4 до 6 година крећу на путовање кроз свемир. Кроз слушање одабране приче, дидактичке и графомоторичке задатке и креативне активности, деца ће научити основне појмове о планетама, звездама, астронаутима и ракетама. Учесници ће правити моделе планета, играће се као астронаути и научити песму о свемиру на енглеском језику. Радионица је осмишљена да подстакне дечију машту, радозналост и основно разумевање свемира, док истовремено уче нове речи на енглеском језику.

Циљеви радионице:

На крају ове радионице предшколци ће моћи да:

1. Препознају и именују основне планете Сунчевог система;
2. Разумеју улогу астронаута;
3. Усвоје основне речи и фразе на енглеском језику везане за свемир попут: *planet (планета), star (звезда), space (свемир)*, као и називе свих планета на енглеском језику;
4. Кроз креативне активности развију машту и моторичке вештине.

Активности пре радионице:

Потребно је да наставник празан бидон за воду постави у хоризонталан положај и да скалпелом исече „предњу” страну бидона, тако да остави по 3 прста са стране где се налази „грлић” бидона и по три прста на страни која додирује радну површину. Затим је потребно да црном бојом обоји бидон са унутрашње стране како би се осушио и био спреман за даље коришћење. На белом папиру А4 формата наставник ће нацртати линије као шаблон за зраке сунца, по којима ће деца из једне групе на радионици изрезати зраке и обојити их фломастером у наранџасту боју. Наставник ће на картону исцртати линије као шаблон, по којем ће ученици из једне групе на радионици изрезати два прстена, која је потребно залепити око планета Сатурн и Уран. Наставник ће на белом папиру исписати називе планета и Сунца на енглеском језику и исећи их. Наставник ће снимити песмицу како би деца кроз риму обновила називе планета и Сунца:

Planets in a Line

Mercury is first, it's close and small,
Venus comes next, shining bright for all.
Earth is third, where we all play,
Mars is red, far away.
Jupiter is big, with a storm so grand,
Saturn has rings that are really grand.
Uranus spins on its side,
Neptune is last, where the cold winds glide.
Planets in order, from the **Sun** they spin,
That's our Solar System, let's begin!
(Autor: Ane Ferri)

Наставник ће заштитну кацигу за бицикл обложити алуминијском фолијом како би подсећала на кацигу астронаута. Такође, две пластичне флаше од два литра ће причврстити селотејпом једну за другу на начин да се отвори флаша налазе према земљи. На отворе флаша ће залепити исечене и обојене пламичке. На флаше ће причврстити ластиш како би деца исте могла да навуку на рамена као ранац. Од картона ће направити и обојити или набавити флеш-картице или играчке појмова које користимо у првој активности.

Ток радионице:

1. Увод и процена предзнања (15 минута)

Активности: На почетку је потребно сазнати која предзнања деца већ имају. Постављањем питања деци на почетку радионице, процењујемо њихово предзнање и интересовања, што нам омогућава да прилагодимо активности њиховим потребама. Ово је важно из психолошког и методичког аспекта, јер подстиче активно учешће, мотивацију и боље когнитивно повезивање нових информација са постојећим знањима. Како бисмо игру учинили занимљивом, потребно је од папира или картона направити и обојити што више речи или појмова које желимо да деца савладају на енглеском језику (Земља, Месец, астронаут, звезде, ванземаљац, ракета, Сатурн итд.) и да их сакријемо у једну „свемирску“ кутију, која ће се налазити у средини, а око ње ће у кругу бити ученици. Такође, уколико имамо играчку астронаута, флуоресцентне звезде, које се лепе на плафон или флеш-картицу Сунца, све то може да послужи као декорација. Питамо децу ко је храбар да не гледа, већ да стави руку у свемирску кутију. У зависности од тога шта је дете извадило, ми постављамо питања свима. Примери питања:

Шта би ово могло бити? Да ли знаш шта је Сунце? Да ли знаш неку планету? Како се зове планета на којој ми живимо? Да ли знаш ко су астронаути? Да ли знаш шта је свемир? Да ли си некада видели звезде на ноћном небу, колико их је било? Да ли си читали књиге о свемиру? Ко су ванземаљци, где они живе? Да ли су авион и ракета исто, која је разлика?

Када добијемо одговоре од деце онда им на енглеском језику „представимо“ оно што су извукла из кутије. Ако су из кутије извукла Сунце кажемо: *This is the Sun.*

2. Креативна активност – прављење 3Д модела сунчевог Система (40 минута)

Потребан материјал: Празан бидон од 5 литара воде, темпере, четкице различитих величина, вода, чаше за воду, лоптице различитих величина од стиропора, парче картона, оловка, гумица, маказе, игла, струна за пецање, течни лепак, бели папир, скалпел, сунђери за бојење темперама, фломастери.

Активности на радионици: Ученике је потребно упутити да заједнички правимо Сунчев систем (*This is the Solar System*) и у зависности од укупног броја присутне деце на радионици, потребно их је поделити у неколико група. Такође, током рада ће добити занимљиве информације о томе на чему раде које ће касније, када заједнички спојимо Сунчев систем презентовати свим другарима у групи.

а) Једна група ће бити задужена да белом темпером, служећи се четкицама „испрска” звезде (*These are stars*) на црној унутрашњости бидона за воду. Наставник ће показати како се то ради, а онда пустити групу, надгледајући је и помажући уколико је потребно. Ученицима у овој групи ће се објаснити да црна унутрашњост бидона за воду представља свемир (*This is space*). Деци ће се предочити и да се унутар Сунчевог система налазе планете које круже око Сунца. Објаснићемо им да је свемир бесконачно, тамно место у ком се налазе звезде и планете. Звезде су сјајне тачкице које видимо на ноћном небу.

б) Друга група ће правити Сунце. Наставница ће им дати највећу од свих лопти од стиропора. Задатак деце је да обоје јаркожутим бојом сунце и да на папиру нацртају наранџасте зраке и да их залепе на сунце. Наставник ће им објаснити задатак, даће им модел зрака сунца на белом папиру, које је потребно прецизно одрезати, обојити и залепити. Наставник ће им појаснити да је Сунце звезда, а не планета. Оно нам даје светлост (дан) и топлоту. Сунце излази и залази. Планете се окрећу око Сунца, а Сунце се налази у средишту Сунчевог система.

в) Следећа група ће правити планете Меркур (*Planet Mercury*) и Марс (*Planet Mars*). Наставник ће деци објаснити да је Меркур најмања планета сиве боје пуна кратера. Ово је планета која је најближа Сунцу. Такође, објаснити ће им да је Марс мало већи од Меркура и да је то црвена планета. Потребно је да деца маказама издубе кратере на Меркуру и да обе планете обоје.

г) Ова група ће правити планете Венеру (*Planet Venus*) и Земљу (*Planet Earth*). Ученицима ће рећи да је Венера бледожуте боје, а да је Земља планета на којој живимо. Венера је сјајна планета, која се појављује као велика звезда на небу кад Сунце иде на спавање или се буди. Планета Земља је настањена водом, биљним светом, животињама, људима. Зато је плаво-зелене боје. Од ученика се очекује да планете обоје на основу датих инструкција.

д) Ова група прави једине две планете које око себе имају прстен. То су Сатурн (*Planet Saturn*) и Уран (*Planet Uranus*). Наставник ученицима даје занимљиве информације о планетама и деци даје картон, на којем се налази шаблон по којем је потребно да деца исеку два прстена за две планете и да их залепе. Сатурн је златна планета, док је Уран тиркизна и нагиње се док се окреће око сунца.

ђ) Последња група прави Јупитер (*Planet Jupiter*) и Нептун (*Planet Neptun*). Наставник упознаје децу да је Јупитер највећа планета наранџасте боје са смеђим пругама и да је Нептун најудаљенија планета од Сунца, која је тамноплаве боје.

У групама не треба да има много деце. Наставник је ту увек да све надгледа, да помогне, понови занимљиве информације, као и да провери да ли је деци све јасно. Када све деца заврше своје задатке, наставник ће око сваке планете и Сунца обмотати струну за пецање, везати планету или звезду и оставити довољно струне како би исте могле да висе са „плафона” бидона за воду, а да не буду у истој равни као би и визуелан приказ био јасан.

Наставник ће редом (како су планете у Сунчаном систему поређане) прозивати ученике да приђу бидону за воду. Наставник ће прво замолити прву групу да свима исприча шта представља бидон за воду, зашто је црне боје, шта су беле тачкице по њему итд. Уколико је потребно, наставник ће питањима ученике наводити на тачне одговоре. Затим ће прозвати групу која је правила Сунце (наставник ће иглом, без помоћи деце направити рупу и провући длаку тако да сунце завеже у бидону), док ће деца рећи све што знају о Сунцу. Тако ће се ићи редом, док се не окачи и посљедња планета Нептун.

Затим ће наставник уз помоћ ученика и као вид брзог понављања залепити на бидону за воду, са горње спољне стране називе планета на енглеском језику питајући децу: *Како нам се зове она планета коју можемо да видимо или рано ујутру или пред мрак? Како нам се зове планета на којој ми живимо? Како се зове најудаљенија планета? Како се зове сива планета? итд.*

Креативна активност – Астронаут на један дан (20 минута):

Деца седе у круг око Сунчевог система, који су направила. Деци се дају упутства да ће наставник, певајући песмицу, коју током целог часа деца пасивно слушају у позадини (*Planets in a Line*), одабрати првог астронаута, који ће обући костим (кацигу и „одело”) и који ће кренути у своју мисију. Потребно је да одабере на коју планету жели да слети и шта жели да истражи. Наставник и остали ученици ће му постављати питања попут:

Да ли си одувек желео да будеш астронаут? Шта је најлепше код посла астронаута? Шта је најтеже код посла астронаута? На коју планету те води твоја ракета (потребно је назив планете рећи на енглеском језику)? Зашто баш на ту? Шта о тој планети твој тим већ зна? Шта се надаш да ћеш тамо видети? Шта ћеш у ракети моћи да једеш? Ако срећнеш ванземаљце шта би им рекао или их питао? Да ли би неког ванземаљца довео на земљу?

Када дете заврши своје путовање, оно бира друго дете које ће наставити игру.

Завршна активност:

Наставник ће деци поделити тестове, оловке, гумице и фломастере, а затим ће наглас читати једно по једно питање остављајући довољно времена да ученици цртежом одговоре на питања. Наставник ће надгледати ученике и помагати им постављањем додатних питања, ако примети да им је потребна помоћ. Такође, наставник ће од ученика захтевати да називе свих планета изговарају на енглеском језику.

Која је најпознатија Звезда у нашем Сунчевом систему? (Сунце).

Која је највећа планета? (Јупитер).

На којој планети ми живимо? (Земља).

Која је прва планета у нашем Сунчевом систему? (Меркур).

Најчистији свемир.

Од чега се састоји униформа астронаута?

Која је најудаљенија планета? (Нептун).

Које две планете имају прстенове око себе? (Сатурн и Уран).

Која је црвена планета? (Марс).

Која планета може да се види рано ујутру или када Сунце залази? (Венера).

Којим превозним средством астронаути иду у свемир?

Најчистији једног ванземаљца које би могао да срећеш у свемиру.

Свемирска песма (15 мин):

Децу поставити у равну линију или по дужини или по ширини учioniце у зависности од простора. Објаснити им правила игре. Наставник ће пуштати музику коју су већ дуго слушали и одједном ће је прекинути. Ученик који тачно одговори која реч следи након што је песма прекинута, може да направи корак напред. Онај ученик који не зна реч не иде даље и чучне. Када год неко ко је већ направио корак напред не зна реч, враћа се назад и све тако док неко не дође први до друге стране.

4. Закључак

Истраживање спроведено у раду имало је три циља. Први циљ односио се на испитивање заступљености мотива звезда и свемира у дидактичкој литератури за децу предшколског уз-

раста. На корпусу одабраном случајним узорком утврдили смо да се мотиви звезда и свемира користе као подстицај приликом вежбања различитих вештина у предшколском узрасту, као што су графомоторика, координација око – рука, почетне математичке и научне вештине, развој запажања и памћења. Други циљ био је испитивање сликовница с темом путовања животиње у свемир. Одабран је корпус од четири сликовнице, у којим се дати мотив различито реализује. У случају сликовнице *Лајка међу звездама* ради се о другачијој обради мотива, јер је мотив сликовнице преузет из стварности, те сама сликовница служи као и дидактичко средство за развој научне писмености и емпатије код деце. За разлику од других сликовница, звезде овде носе снажну симболику смрти и живота после смрти, а служе да мотив угинуле животиње лакше приближе младим читаоцима, али и као симбол свих животиња које су неправедно страдале на Земљи. Остале три приче имају стабилну структуру, при чему нарација пролази кроз три различите фазе: (а) полазак са Земље; (б) боравак у васиони; (в) повратак на земљу. Звезде у овим причама јављају се као симбол дечије маште и игре. У два случаја путовање се одвија у свету маште и постоји и оквирна прича о повратку из света игре у свет реалности (*Чаробни штипајић*, *Пони Мони*). У једној од прича чаробни штапић јесте средство за улазак у свет маште, а у случају часописа *Пони Мони* у питању је прича која служи као подлога за развој различитих вештина код деце. Причу у стиховима *Лейли слонче к'о балонче* уметнички јесте најуспелија, иако и она има дидактичку подлогу (усвајање гласа Ч) из два разлога – употребе дијалектизама који садрже фонему Ч на крају сваког стиха и смештање у свет дечије маште (слон купује авион, разговара са ванземаљцем), што деци омогућава да неспутано уживају у свету фантастике. На когнитивном плану, срећемо два модела која се преплићу – свет реалија из стварности и свет маште, чије присуство омогућава лакше читање сликовница са овом тематиком. Трећи циљ рада била је израда радионице за наставнике енглеског језика са мотивима звезда и свемира, засновану на анализи доступних прича и дидактичког материјала. Предложени модел радионице са ауторском песмом другог аутора рад (А. Ф.) омогућиће наставницима да са својим малим ученицима, док усвајају вокабулар на енглеском језику, развијају и друге вештине као што су пажња, графомоторика и основе научне писмености.

ИЗВОРИ

- Авои 2015: *Забавна са налепницама: Авиони* (orig. *Awesome stickers and activities books: Planes*), прев. Бранка Јосиповић, Вуклан издаваштво, Београд, 2015.
- Возила 2015: 555 налепница возила (orig. *Vehicles – 555 Sticker Fun*), треће издање, Београд: Креативни центар, 2015.
- Возила 2021: *Возила: књижа са активностима* (100 Words Sticker Activity: Things That Go), Београд: Вулкан издаваштво.
- Картрајт, Томпсон 2020: Мери Картрајт, Џозефин Томпсон, *Бојанка за најмлађе*, илустровала Луана Риналдо, прев. Дејан Беговић, Београд: Креативни центар.
- Мариковић, Марковић 2018: Симеон Маринковић, Славица Марковић, Жежићева школица: подстицање дечјег развоја и креативности, илустрације Евелина Данева Рјингер, Београд: Креативни центар.
- Марковић 2022: Горан Марковић, *Бројање*, узраст 3–5, илустровао Младен Анђелковић, Чачак: Пчелица издаваштво.
- Марковић 2023а: Горан Марковић, *Бојење по задатку*, узраст 3–5, илустровао Младен Анђелковић, Чачак: Пчелица издаваштво.
- Марковић 2023б: Горан Марковић, *Лајка међу звездама*, Чачак: Пчелица издаваштво.
- Учимо да бројимо 2022: *Учимо да бројимо: Књижа са активностима* (orig. *Stickers & Activities: Numbers and Counting*), Београд: Вуклан издаваштво.
- Спајамо парове 2022: *Спајамо парове: књижа са активностима*, Београд: Вулкан издаваштво. (подстиче развој fine моторике, решавања проблема и маште).
- Џојс 2021: Мелани Џојс, *Приче за децу од 3 године*, Београд: Лагуна.

- Трајковић 2021: Пеђа Трајковић, *Ушло куче у сад* илустрације и дизајн Ана Петровић, Београд: Креативни центар.
- Пони Мони 2023/2024: *Летимо у свемир! Пони Мони*, часопис за децу, бр. 2, 2023/2024.
- Ценопољак, Родић 2019: Драгана Ценопољак, Данијела Родић, *Логопедске песмице за правилан изговор*, Суботица: Логопрактика.

ЛИТЕРАТУРА

- Бауцал 2012: А. Baucal (ur.), *Standardi za razvoj i učenje dece ranih uzrasta u Srbiji*, Beograd: Institut za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
- Бидерман 2004: Н. Biderman, *Rečnik simbola*, Beograd: Plato.
- Бошњак Степановић и др. 2023: М. Бошњак Степановић, С. Балић, Н. Пешут, Дечије мисконцепције о светлосним феноменима, Јагодина: *Узданица*, XX/2, Јагодна, 167–179.
- Вукомановић Растегорац 2024: В. Вукомановић Растегорац, Тумачење песама са мотивом смрти животиње и развој емпатије код деце – библиотерапијски и методички аспекти, Нови Сад: *Детињство*, 50/2, 84–97.
- Видовић, Рељац Фајс 2015: Е. Vidović, Е. Reljac Fajs, Teaching Fables in the Junior Grades of Primary School, Maribor: *Journal of Elementary Education*, 8, 1/2, Maribor, 133–146.
- Кирлот 2001: Ј. Е. Cirlot, *A dictionary of symbols*, second edition, London: Routledge.
- Милинковић 2011: М. Милинковић, Дете и књижевност у историјској ретроспективи, Нови Сад: *Детињство*, 1, Нови Сад, 39–46.
- Петрковић 2011: Т. Петровић, Дете читалац, Нови Сад: *Детињство*, 1, Нови Сад, 70–76.
- Ристановић 2011: Ц. Ристановић, Дјечији узрасти и књижевна интерпретација текст, Нови Сад: *Детињство*, 1, Нови Сад, 62–70.
- Спасић 2011: Ј. Спасић, Узрасни идентитети у одразу књижевности за децу, Нови Сад: *Детињство*, 1, Нови Сад, 46–53.
- Спасић 2021: Ј. Спасић, *Језичке изгре у говорном развоју: приручник за развој говора деце предшколског узраста*, Београд: Креативни центар.
- Уташи 2017: А. Utaši, Slikovnice kao vizuelna knjižvnost, u: L. Marinković (ur.), *Svakodnevni život deteta: zbornik radova*, Novi Sad: Visoka strukovna škola za obrazovanje vaspitača, 225–234.
- Шаин, Чарапић 2017: М. Шаин, С. Чарапић, *Корак по корак 3: приручник за васпитање, програмирање васпитно-образовног рада с децом у вртићу*, Београд: Креативни центар.

PONI MONI FLIES INTO SPACE – THE ANALYSIS OF STARS AND SPACE MOTIFS DIDACTIC LITERATURE AND CHILDREN'S LITERATURE

In this paper, we deal with the analysis of stars and space motifs in didactic literature and children's literature. The paper has three objectives. The first goal is to determine the status of stars and space motifs in didactic literature for preschool children from commercial publishers. The second goal is the analysis of the subgenre of picture books related to the traveling of animals in space, using the example of four selected stories. The third goal is the creation of a practical workshop model for preschool children. We found that stars, as a symbol of imagination and dreams, serve as a basis for different types of graphomotor exercises, as well as exercises related to the development of scientific literacy and hand-eye coordination. This motif is also used in the subgenre of picture books related to an animal's journey into space. The genre has a stable structure, which does not differ much in the selected corpus, and aims to develop imagination and creativity in children. The picture book *Laika Among the Stars* is a significant departure, which is also a therapeutic book in which stars and light carry the symbolism of death. The analysis conducted was the basis for creating an author's workshop intended for preschool children, which is presented in the last part of the work.

Keywords: stars, universe, children's literature, preschool children, didactic literature, tales about animals

Jelena M. Pavlović Jovanović
Ane Ferri